

Іван Ціхоцький (Львів)

“Москвофільський жаргон”: “Мовні скоки” ранньої Франкової прози

У мовознавчій франкіані про І. Франка прийнято говорити як про бойківського письменника, тобто, як про автора, який принаймні ранні свої твори писав на основі бойківського діалекту [1: 3; 3: 83, 128; 6: 12; 7: 36; 8: 12]. У діалектологічній праці “Говори української мови”, до прикладу, Ф. Жилко подав як ілюстрацію використання бойкізмів у мові художньої літератури уривок із першої редакції ранньої Франкової повісті “Петрії і Довбушуки” (1875–1876). “Франко в цій повісті натуралістичним способом вживає діалектизми, – коментує подану цитату дослідник, – тобто він майже протоколює говірку, намагаючись відтворити всі її риси” [3: 128]. Певні сумніви втім виникають вже при побіжному погляді на цитований уривок. До так званих “бойкізмів” Ф. Жилко відносить поміж іншим й типові зразки “язичія” (*жизнь, если, охотно, познакомити*) і “ковані” слова книжного звучання. Не зрозуміло, який стосунок мають вони до бойківського діалекту, тим паче, що й історія їх потрапляння до тексту повісті до кінця не відома: вніс їх сам І. Франко чи це результат коректорської праці видавців. Зрештою і яскравих мовних рис бойківських говірок у цитованому уривку не знайдемо. Це радше загальні особливості галицької групи говірок. Зокрема, З. Франко, оминаючи питання конкретної говіркової локалізації, пише про свідоме копіювання у мовних партіях героїв повісті “певних говіркових рис в галузі морфології”: скорочених форм займенника, типових флексій орудного відмінка, залишків форм давнього перфекта [13: 479–480]. Такими особливостями, зауважмо, характеризується не один діалект південно-західної групи.

Окрім строкатості “мало виробленої мови”, повість має низку інших недоліків стилістичного плану: змальовуючи романтичні в своїй суті постаті (постаті-“манекени”, за Франковою ж термінологією), 20-літній автор природно припускається тої ж хиби, за яку кількома роками пізніше критикуватиме Емілія Золя – і у нього, дещо перефразовуючи вислів, селяни розмовляють як філософи, а філософи – як селяни. Мовні портрети в І. Франка дійсно надто схематичні, коли не сказати стандартизовані. Виявом “нескладності та неприродності многих сцен і цілої композиції” [11: т. 22: 487] стала, зокрема, “досить фантастична топографія” [11: т. 22: 328–329]. Перелік топографічних назв (Перегинськ, Чорна Гора, Болехів, Гошів, Розгірче) стосується майже винятково ареалу Бойківщини та Гуцульщини. Але гірський етнографічний колорит, культура і побут гірняків на той час І. Франка, здається, взагалі не зацікавили. Етнографічний і територіально-мовний колорит у повісті заміщений колоритом подієвим. Важко ідентифікувати стилістичну функцію діалектизмів у тексті. Звичайно, письменник не сканує діалект, і, тим паче, діалектом

не пише, про це свідчить порівняння пластів мовлення у повісті. Зрештою, й характеристична функція представлена досить слабо: часто, вкладаючи в уста героїв, як у цитованих вище уривках, власні думки й програми, І. Франко позбавив мовні партії розмовного колориту. Діалектним матеріалом – мовними схемами дитинства, проведеного у Нагуєвичах, – письменник, сказати б, несвідомо “послугується”. Ментальній природній мові протистоїть мова академічних студій – незугарна й строката. У тексті повісті, до речі, вони навіть не протиставлені, а доповнюють одна одну. Мовні хитання відчував І. Франко ще у гімназійний (дрогобицький) період творчості: у шкільних літературних вправах (прототипах перших оповідань), мова яких близька до нагуєвицької говірки, він послугується переважно фонетичним правописом. Але вже у двох останніх класах гімназії, у листуванні з В. Давидяком і творах, призначених для “Друга”, І. Франко різко переходить на “язичіє” і пише майже винятково етимологічним правописом. Хитка позиція І. Франка драгувала його товариша, ревного прихильника народної мови М. Павлика, який у листах до М. Драгоманова висловлював свій подив від того, що мужицький син не тільки дозволяє друкувати свої твори мертвим “язичієм”, але й сам виправляє на таку мову твори інших [15: 102, 119–120].

“Петрії і Довбушуки” – один із небагатьох Франкових текстів, що не має реального сюжетного прототипу і реальних життєвих типажів, тому впливи живої оповідної культури у ньому не треба переоцінювати. Повість була виплодом романтичної фантазії молодого автора, сугестійованої ремінісценціями “гімназіальної лектури”, зокрема творами Лімбаху та Гофмана [11: т. 22: 328]. Повість І. Франко написав 1875–1876 року і тоді ж видрукував у студентському журналі “Друг”. Той період свого життя письменник визначив як час “спорів язикових” та власного мовного становлення. В автобіографічних нотатках І. Франко пригадав, як одразу після вступу до “Академічного кружка” він опинився у вирі мовних суперечок і якийсь час “хитався на сей та на той бік”: “В спорах кружкових я не грав майже ніякої ролі, а хоч у “Друзі” мусив зразу друкувати “язичієм”, то все-таки у себе писав фонетичним язиком”. Усі ці чинники позначилися на мовній монолітності Франкового тексту: з п’ятого розділу другої частини (або з 14-го номера журналу “Друг”) мова твору поволі звільняється від “язичних” елементів, що пов’язано ще й з виразною демократизацією мовно-правописних настанов журналу [13: 477–478]. До повісті “Петрії і Довбушуки” І. Франко відчував неприховану симпатію, сприймав її як “документ літературного смаку того часу”, хоч і прекрасно відчував “язикові” та “річеві” недоліки свого раннього дітища [11: т. 22: 486–487]. Мова першої редакції повісті насичена старослов’янізмами, росіянізмами (чи “москалізмами”, як їх називав І. Франко), полонізмами та вузькими діалектними формами. За підрахунками М. Лесюка, кількість язичних елементів у початкових розділах першої редакції тексту становить не менше двадцяти відсотків від усієї кількості слів [5: 730]. Не менш показовим є й синтаксис повісті, що відповідав тодішнім естетичним вимогам оформлення тексту: гіпертрофія фрази, надмірне нанизування паратак-

тичних і гіпотактичних конструкцій, насиченість дієприкметниковими зворотами громіздкої будови тощо [13: 479], які були відскоками “від простого та природного ходу оповідання” [11: т. 22: 486]. Отож, інтерпретувати твір як зразок літератури на діалекті недоцільно: мозаїка діалектних форм тут не є самодостатньою стилістичною константою, а радше додатковим, альтернативним джерелом збагачення “язичної практики” в царині галицького варіанту літературної мови. Тим паче, що у другій редакції повісті, скомпонованій на прохання доктора В. Сімовича у 1909–1912 роках, І. Франко без жалю звільняється від симптомів “мало виробленої мови” [11: т. 22: 486]; фонетико-морфологічні діалектизми майже зникають навіть з мовних партій героїв.

І. Франко не заперечував, що “школа, граматики і спори язикові прибили і закаламутили чистоту народної мови” у його ранніх текстах [11: т. 1: 20–21]. Утім, була ще одна – і дуже важлива – причина мовного становлення молодого письменника-початківця – феномен галицького москвофільства і цілого галицько-руського, так званого “москвофільського” письменства [11: т. 31: 458]. Москвофільство – течія, яка у 40-х роках ХІХ ст. оформилася початково як мовно-літературний, а згодом як суспільно-політичний напрям [10: 116] – упродовж десятиліть “жвьякало і випльовувало” здібних і талановитих людей у Галичині, перетворюючи їх на “виссаних, здеправованих ветеранів”. Яків Головацький, Іван Наумович, Ізидор Шараневич, Антін Петрушевич, Іван Гушалеви́ч, Осип Левицький, Іван Озаркевич і багато інших потенційно корисних особистостей так і не змогли писати тією мовою, якою розмовляли, а конче силкувалися писати “висшим стилем” і попадали у дивачну “язикову рутенщину” [11: т. 35: 8–9]. Темі галицького москвофільства й аналізу творчості окремих літераторів – adeptів москвофільської ідеології І. Франко присвятив декілька тематичних розвідок: “Критичні письма о галицькій інтелігенції” (“Молот”, 1878), “Етимологія і фонетика в южноруській літературі” (“Народ”, 1894), “Із історії “москвофільського” письменства в Галичині” (ЛНВ, 1899), “Іван Гушалеви́ч” (ЛНВ, 1903), “Ідеї” й “ідеали” галицької москвофільської молодезі” (ЛНВ, 1905), “Двоязичність і дволичність” (ЛНВ, 1905), “Стара Русь” (ЛНВ, 1906) та ін.

Доба “ідилічного галицького москвофільства” (50–60-ті роки ХІХ ст.), що під рубрикою “високого стилю” культивувала відверті культурні й мовні анахронізми, була явним регресом у порівнянні з попередньою літературною епохою, – епохою М. Шашкевича і “Русалки Дністрової” (1837), яка “язиком, письмом і правописсю” ударила по старій церковній традиції й увела в літературу “бесіди і пісні народу” [11: т. 26: 90–91]. Про мовний стиль М. Шашкевича І. Франко, зокрема, писав: “в своїй поезії він не ставав на котурни, не маскувався і не удавав, а говорив так само просто, від душі, як би говорив у хвилях афекту і підйому чуття – і се його велика інновація в галицько-руській поезії, се засновок справді нової, справді народної школи літературної” [11: т. 29: 250]. На зміну Шашкевичевим простоті і натуральності прийшли “многомова мазанина” і безформне, безсочне та незугарне віршарство “руського соловія *ex officio*” Івана Гушалеви́ча [11: т. 35: 72], “поетичні

еляборати” Івана Наумовича [11: т. 31: 476], “мертвороджені трупи” і “ужаси” автора теорії “одного язика, а двох виговоров” Богдана Дідицького [11: т. 37: 93] та мовні покручі інших провінційних “писателів” (Михайло Малиновський, Дмитро Вінцьковський, Платон Костецький та ін.). І справа була не лиш у відсутності літературного хисту у галицьких трудівників пера, але й у тому психологічному зламі, мовній невизначеності, яких зазнавали галицькі “твердоруси”.

Ось тільки деякі приклади. “Такої дикої мішанини московської, церковної, галицько-руської та польської мови не бачив світ і корона польська”, – пише І. Франко про збірку творів І. Гушалевича 1879 (!) року видання [11: т. 35: 59]. І ще одна рецензія на збірку від 1861 року: тут “ані одного (вірша. – *І. Ц.*) не знайдете свобідного від кованих, перекручених та хибно акцентованих слів, ані в однім нема чистих римів, ані в однім думка (не говорю вже про чуття) не пливе натурально [...] У автора, очевидно, переплуталися галицько-руські наголоси з російськими, але домінують у тій плутанині – польські” [11: т. 35: 48–49, 55]. Найперший фундаментальний баласт – рідну мову – викинув зі свого літературного човна інший галичанин – І. Наумович. Хоча руської мови він не знав, а думав по-польськи, все ж писати намагався по-московськи [11: т. 31: 471]. На російську мову поступово переходить Я. Головацький, один із членів “Руської трійці”; дуалізм “простонародної” і “книжної” творчості погубив для літератури М. Устияновича [11: т. 26: 383]. Мовою “до великоруської зближеною” пише Б. Дідицький, автор механічних зліпищ слів, “пустих забавок чужими словами” [11: т. 37: 85–93]. На польську мову орієнтується один із найактивніших дописувачів “Зорі Галицької” середини 50-х Платон Костецький (за Франковими підрахунками, йому належить 11 прозових та 17 поетичних текстів): “Костецький пише такою спеціальною мовою, якою в нашім письменстві ніхто ніколи, крім нього, не писав, і по ній можна відразу пізнати кожну статейку, написану ним. Він думає і говорить, очевидно, по-польськи і, пишучи, з трудом перекладає ту польщину на чужу йому руську мову. Стиль, будова речень, навіть лексика – все у нього польське, від біди підладжене до руських форм; браки лексики він заповняє або польськими словами, живцем переписаними на руські букви, або словами власної фабрикації, укованими без ніякого розуміння правил руського словотвору, або, нарешті, – і се власне найхарактерніше для його стилю – словами і формами, взятими з бойківсько-лемківського гірського діалекту” [11: т. 37: 100].

На москвофільське письменство, від мовно-естетичного впливу якого не вберігся й сам І. Франко (збірка “Баляды і розказы”, ранні драматичні (“Три князі на один престол”, “Славоу і Хрудош”) і прозові тексти), учений дивився з декількох ракурсів: “Національні пуристи можуть говорити, що се письменство властиво вибігає поза рамки українсько-руської літератури, значить, і історик цієї літератури може перейти над ним до дневного порядку [...]. Естетик, що роздивляється літературні твори тільки з погляду на їх артистичну вартість, скаже, що [...] те письменство досі не дало ані одного твору, не виховало ані одного писателя, котрий

би в скарбівню людської творчості вніс хоч що-небудь своє, оригінальне, живе і викінчене. Але історик культури, для котрого кожне духове збочення є так само цікавим, як прогрес, котрого однаково займають здорові і патологічні прояви людського духу, мусить звернути пильну увагу також на ту духову пошесть, що в виді “москвофільства” [...] підточує духові сили галицько-руської інтелігенції і не дозволяє їй стати на ноги” [11: т. 31: 458–459].

“Язичну” практику І. Франка традиційно трактують як проблему стилістичну, а штучне “окниження” мови ранніх текстів вважають даниною літературним смакам епохи [13: 479]. Впливи “москвофільського” письменства і концепції “висшого стилю” на І. Франка дійсно не варто применшувати, втім і перебільшувати теж не варто. Місцева літературна продукція довгий час була чи не єдиним мовним еталоном для молодого письменника, книжки з Великої України до Галичини потрапляли вкрай рідко і великого впливу на нього тоді ще не мали. І. Франкові ж від перших кроків у літературі доводилося долати проблему мовного вакууму, лексичного дефіциту, яка ускладнювалася ще й мовним дуалізмом і постійними “язиковими хитаннями” письменника. Значний вплив (у тому числі й мовний) на І. Франка тоді мала “белетристика великоруська”. В автобіографії, написаній для історії української літератури Омеляна Огоновського, І. Франко зізнавався, що в основі ранньої концепції “Галицьких образків” (1876) лежало захоплення творчістю Л. Толстого та І. Тургенева. В оповіданні “Гірчичне зерно” письменник згадує, як восени 1875 року, по приїзді до Львова, “зачитувався “Детством, отрочеством и юностью” Толстого та першими романами Золя, що вийшли в російських та польських перекладах”. Серед книг, вилучених у І. Франка під час турсу в червні 1877 року, були, поміж іншим, твори Крилова, Помяловського, Салтикова-Щедріна, Герцена, Островського, Чернишевського [2: 145].

Неупереджений погляд на лексику “язичія” у раннього І. Франка (такий термін, на нашу думку, є найбільш вдалий, оскільки проблему “язичія” не можна зводити тільки до російських впливів і процесів мовної інтерференції) демонструє перевагу у її складі слів абстрактної семантики, лексичних еквівалентів до яких у галицьких говірках не траплялося. Запозичення із споріднених мов (церковнослов’янської, російської, польської) мали заповнити лексичні й поняттєві прогалини. Поряд із позиченням (не завжди бездоганим технічно – на рівні фонетичної, морфологічної чи словотворчої адаптації), І. Франко активно практикував “фабрикацію” лексем (так звані “ковані слова”), що теж збагачували “язичний” фонд. Лексичні росіянізми в автентичній мовній формі становлять пропорційно незначну частину “язичного” фонду І. Франка, сформованого в переважній більшості з універсальних церковнослов’янських лексем із незначними вкрапленнями полонізмів. Мовна система “язичія” орієнтувалася частково на Москву, а частково й на норми архаїчного мовного стилю Мелетія Смотрицького (“висший стиль”), хоча для заповнення лексичних прогалин ладна була переймати й мовнолітературний досвід Великої України [14: 18–19]. І. Франко мав розуміти, що “язичіє” ніколи не було і

ніколи не стало б унормованою системою художнього мовлення: у ньому не було жодних норм, правил чи пріоритетів слововжитку – базових ознак життєздатної і конкурентоспроможної мовної системи. Кожний письменник “москвофільського напрямку” виробляв індивідуальний мовний субкод, відтак імітація чужої мови часто переростала у її вульгаризацію і навіть пародіювання. Вже згодом зрілий І. Франко схильний буде інтерпретувати феномен язичія як проблему психологічну. Про глибокі психологічні причини та симптоми “язикового роздвоєння” говорить І. Франко у статті “Двоязичність і дволичність” (1905). За ілюстрацію він бере приватне листування І. Наумовича: “ми бачимо у нього... язикове роздвоєння, бачимо намагання писати для простого люду чистою народною мовою, але про “вищі” справи і навіть у приватних листах уживати язичія, що мало бути сурогатом і переходом до російської мови, що робиться його справжньою національною мовою” [12: 267].

У повісті “Петрії і Довбушуки” пріоритетним, попри все, є говіркове джерело; концентрація “язичних” форм властива тільки авторському мовленню – в описових, ліричних чи рефлексійних пасажах, у котрі І. Франко свідомо вносив елементи “бомбасту”, моралізаторства, книжності чи науковості, так притаманних “висшому стилю”. У мовленні персонажів “язичні” елементи трапляються рідко – у випадках стилістичного, емоційного чи жанрового їх уподібнення до авторського пласту. За найскромнішими підрахунками, тільки у повісті “Петрії і Довбушуки” І. Франко уживає близько 600 “язичних” лексем. Коли до цього переліку додати численні нетипові для української мови морфолого-граматичні форми (найперше – дієприкметники, нестягнені форми прикметника, відмінкові форми іменника та ін.), то цю цифру можна, як мінімум, подвоїти. Як бачимо, ігнорувати “язичні” слова у ранньому ідіолекті письменника не можна, – деякий час саме вони (зважаючи на обсяг словника) відігравали стилетворчу і мовнодекораційну функції у Франкових текстах. Навіть у текстах письменника початку ХХ ст. (“Перехресні стежки” (1900)) такі слова – не рідкість і дивувати не повинні (*занімається, захитник, склонний, невтомимий, немногий, безпощадний, удержання, сотрудицтво, кругозор*) [9: 270]. Мовні традиції галицького москвофільства навіть у ХХ ст. підживлювали “той нещасний свідомий мовний дуалізм “простого” і “вищого” чи “книжного” стилю” [11: т. 37: 20] і продовжували жити не тільки у мові галицького письменства, але й в усній “конверзації” руської еліти. Ось тільки деякі слова, що їх активно використовує І. Франко у ранньому ідіолекті: *похоть* [11: т. 14: 7], *страсть* [11: т. 14: 7], *чувство* [11: т. 14: 18], *предчувство* [11: т. 14: 32], *жизнь* [11: т. 14: 27], *судьба* [11: т. 14: 129], *замішательство* [11: т. 14: 23], *милосердіє* [11: т. 14: 117], *ізумініє* [11: т. 14: 41], *мнініє* [11: т. 14: 88], *взволновання* [11: т. 14: 58], *движеніє* [11: т. 14: 7], *волненіє* [11: т. 14: 87], *собитіє* [11: т. 14: 92], *красота* [11: т. 14: 8], *зв’язь* [11: т. 14: 11], *дійствіє* [11: т. 14: 11], *обстоятельство* [11: т. 14: 50], *борба* [11: т. 14: 11], *желання* [11: т. 14: 57], *презріння* [11: т. 14: 144], *торжество* [11: т. 14: 53], *воздух* [11: т. 14: 12], *обняття* [11: т. 14: 14], *блеск* [11: т. 14: 7], *внутр*

[11: т. 14: 14], самоудовольство [11: т. 14: 15], спосібність [11: т. 14: 55], наміреніє [11: т. 14: 63], благожеланіє [11: т. 14: 38], побіда [11: т. 14: 15], опасність [11: т. 14: 15], віроятність [11: т. 14: 29], воображеніє [11: т. 14: 15], можливість [11: т. 14: 100], діяльність [11: т. 14: 140], особенність [11: т. 14: 118], осуцествленіє [11: т. 14: 66], уничтоженіє [11: т. 14: 77], чоловіколюбіє [11: т. 14: 124], сумніння [11: т. 14: 75], бистрота [11: т. 14: 18], вплианіє [11: т. 14: 15], подобіє [11: т. 14: 34], мисль [11: т. 14: 26], ум [11: т. 14: 26], одвіт [11: т. 14: 53], воспиталище [11: т. 14: 15], отечество [11: т. 14: 71], преімуцество [11: т. 14: 140], образованія [11: т. 14: 71], земледільство [11: т. 14: 15], собствєнність [11: т. 14: 45], убожєство [11: т. 14: 43], іждержки [11: т. 14: 143], угнетеніє [11: т. 14: 43], постійність [11: т. 14: 137], потрясенія [11: т. 14: 137], гоненіє [11: т. 14: 66], наслідник [11: т. 14: 15], потомок [11: т. 14: 46], бездільник [11: т. 14: 49], суцєство [11: т. 14: 50], соплеменник [11: т. 14: 144], естєство [11: т. 14: 113], общєство [11: т. 14: 124], руководство [11: т. 14: 141], жєницина [11: т. 14: 46], дівочка [11: т. 14: 71], ізгнанник [11: т. 14: 44], прєстєупник [11: т. 14: 42], виновник [11: т. 14: 86], гражданин [11: т. 14: 66], благодітель [11: т. 14: 42], слухатель [11: т. 14: 92], останки [11: т. 14: 15], презріння [11: т. 14: 136], імініє [11: т. 14: 15], состояніє [11: т. 14: 30], проісшєствіє [11: т. 14: 116], отношеніє [11: т. 14: 66], спасеніє [11: т. 14: 99], сознаніє [11: т. 14: 116], примічаніє [11: т. 14: 130], позволеніє [11: т. 14: 144], обнятія [11: т. 14: 26], почтеніє [11: т. 14: 40], одкровенність [11: т. 14: 16], впечатління [11: т. 14: 136], одчаяння [11: т. 14: 127], достижєння [11: т. 14: 110], прєдпріяніє [11: т. 14: 134], свіріпость [11: т. 14: 45], осторожність [11: т. 14: 41], трудність [11: т. 14: 132], опитність [11: т. 14: 89], снисходительність [11: т. 14: 138], черти [11: т. 14: 16], привичка [11: т. 14: 124], жуужжанія [11: т. 14: 125], вопрос [11: т. 14: 16], средство [11: т. 14: 75], послідство [11: т. 14: 77], підозріння [11: т. 14: 16], поведєння [11: т. 14: 124], спосібність [11: т. 14: 17], судьба [11: т. 14: 23], свиданьє [11: т. 14: 24], точка зріння [11: т. 14: 144], часть [11: т. 14: 17], случай [11: т. 14: 17], ученик [11: т. 14: 17], подрібності [11: т. 14: 24], кудрі [11: т. 14: 18], поцілуй [11: т. 14: 25], стихи [11: т. 14: 19], розговор [11: т. 14: 18], вопрос [11: т. 14: 133], упрєк [11: т. 14: 144], комнатка [11: т. 14: 19], дєвер [11: т. 14: 39], площадь [11: т. 14: 33], поверхність [11: т. 14: 99], небозвід [11: т. 14: 20], ігла [11: т. 14: 20], город [11: т. 14: 27], власть [11: т. 14: 99], борба [11: т. 14: 137], побіда [11: т. 14: 137], упадок [11: т. 14: 133], болізнє [11: т. 14: 149], мечта [11: т. 14: 115], намєк [11: т. 14: 138], неудача [11: т. 14: 133], случай [11: т. 14: 141], отрасль [11: т. 14: 115], мєсть [11: т. 14: 27], блєск [11: т. 14: 29], проблєск [11: т. 14: 129], луч [11: т. 14: 89], пропасть [11: т. 14: 134], запад [11: т. 14: 33], сівєр [11: т. 14: 33], восток [11: т. 14: 33], окресність [11: т. 14: 60], туча [11: т. 14: 46], утєс [11: т. 14: 134], сумрак [11: т. 14: 90], взор [11: т. 14: 141], врем'я [11: т. 14: 35], животнє [11: т. 14: 67]; одличати [11: т. 14: 7], понімати [11: т. 14: 8], соглашатися [11: т. 14: 24], заніматися [11: т. 14: 11], занімати [11: т. 14: 133], намєкати [11: т. 14: 141], дрожати

[11: т. 14: 12], *желати* [11: т. 14: 14], *теряти* [11: т. 14: 30], *розличати* [11: т. 14: 29], *терзати* [11: т. 14: 86], *презирати* [11: т. 14: 142], *привикати* [11: т. 14: 143], *стоїти* [11: т. 14: 147], *обсмотріти* [11: т. 14: 135], *узискати* [11: т. 14: 138], *заїмствувати* [11: т. 14: 130], *склонитися* [11: т. 14: 143], *смотріти* [11: т. 14: 54], *мечтати* [11: т. 14: 123], *зискати* [11: т. 14: 142], *розговорювати* [11: т. 14: 127], *мешкати* [11: т. 14: 140], *сверкати* [11: т. 14: 14], *востхнути* [11: т. 14: 15], *чувствувати* [11: т. 14: 16], *ув'ядати* [11: т. 14: 129], *волнуватись* [11: т. 14: 99], *волнувати* [11: т. 14: 136], *ошибатися* [11: т. 14: 125], *поражати* [11: т. 14: 153], *окружати* [11: т. 14: 143], *наруцати* [11: т. 14: 153], *руководити* [11: т. 14: 115], *безпокоїти* [11: т. 14: 103], *образовати* [11: т. 14: 71], *предложити* [11: т. 14: 71], *оказувати* [11: т. 14: 137], *негодувати* [11: т. 14: 78], *продовжати* [11: т. 14: 31], *остановити* [11: т. 14: 78], *мелькати* [11: т. 14: 139], *подійствувати* [11: т. 14: 41], *іграти* [11: т. 14: 25], *застити* [11: т. 14: 16], *запечатати* [11: т. 14: 25], *кормити* [11: т. 14: 129], *щадити* [11: т. 14: 17], *слити* [11: т. 14: 19], *унічтожити* [11: т. 14: 77], *оказатися* [11: т. 14: 22], *грохнути* [11: т. 14: 134], *розтолкувати* [11: т. 14: 23] *проїзойти* [11: т. 14: 124], *проїсходити* [11: т. 14: 130], *приклучитися* [11: т. 14: 28], *проглотити* [11: т. 14: 99]; *блестячий* [11: т. 14: 7], *приятний* [11: т. 14: 8], *неприятний* [11: т. 14: 11], *обикновенний* [11: т. 14: 140], *непреодолимий* [11: т. 14: 80], *склонний* [11: т. 14: 18], *розположений* [11: т. 14: 76], *обдарений* [11: т. 14: 18], *загадочний* [11: т. 14: 9], *сознательний* [11: т. 14: 9], *безсознательний* [11: т. 14: 11], *безчуттєвий* [11: т. 14: 98], *безобразний* [11: т. 14: 131], *занімабельний* [11: т. 14: 18], *острожний* [11: т. 14: 29], *упрямий* [11: т. 14: 9], *бішений* [11: т. 14: 54], *рішительний* [11: т. 14: 75], *неумолимий* [11: т. 14: 27], *неспоримий* [11: т. 14: 142], *нерішительний* [11: т. 14: 71], *незначительний* [11: т. 14: 133], *притворний* [11: т. 14: 90], *мовчачий* [11: т. 14: 27], *любезний* [11: т. 14: 19], *родимий* [11: т. 14: 43], *убійствєний* [11: т. 14: 41], *ругательний* [11: т. 14: 85], *лучший* [11: т. 14: 9], *первий* [11: т. 14: 9], *інний* [11: т. 14: 7], *прочий* [11: т. 14: 141], *неїзбїжний* [11: т. 14: 85], *яркий* [11: т. 14: 10], *пестрий* [11: т. 14: 46], *ужасний* [11: т. 14: 20], *кремізний* [11: т. 14: 125], *прозрачний* [11: т. 14: 18], *внутренній* [11: т. 14: 10], *тщєславний* [11: т. 14: 117], *неїз'яснимий* [11: т. 14: 126], *одчаяний* [11: т. 14: 107], *єдинствєний* [11: т. 14: 60], *почтенний* [11: т. 14: 41], *возможний* [11: т. 14: 100], *розличний* [11: т. 14: 31], *повелїваючий* [11: т. 14: 27], *необозримий* [11: т. 14: 12], *предостережений* [11: т. 14: 14], *різнообразний* [11: т. 14: 15], *разнообразніший* [11: т. 14: 67], *непреодолимий* [11: т. 14: 18], *неминуємий* [11: т. 14: 133], *опитний* [11: т. 14: 99], *незнакомий* [11: т. 14: 15], *могучий* [11: т. 14: 15], *тяжелий* [11: т. 14: 31], *судорожний* [11: т. 14: 29], *привлекаючий* [11: т. 14: 16], *очаровательний* [11: т. 14: 60], *удивительний* [11: т. 14: 133], *умний* [11: т. 14: 16], *собственный* [11: т. 14: 16], *прежній* [11: т. 14: 30], *найодвітніший* [11: т. 14: 17], *сказочний* [11: т. 14: 108], *стїсняючий* [11: т. 14: 19], *присутствуючий* [11: т. 14: 21], *полуп'яний* [11: т. 14: 63], *полумертвий* [11: т. 14: 63], *острий* [11: т. 14: 20], *узкий* [11: т. 14: 132], *утєсистий* [11: т. 14: 20], *озарений* [11: т. 14: 20], *речений* [11: т. 14: 21], *сельський*

[11: т. 14: 27], *дневний* [11: т. 14: 55], *всегда* [11: т. 14: 14], *навсегда* [11: т. 14: 15], *ісключно* [11: т. 14: 17], *постепенно* [11: т. 14: 27], *приблизительно* [11: т. 14: 57], *замісто* [11: т. 14: 145], *одвітно* [11: т. 14: 147], *необходимо* [11: т. 14: 141], *значительно* [11: т. 14: 110], *торжественно* [11: т. 14: 151], *очаровательно* [11: т. 14: 74], *самодовольно* [11: т. 14: 115], *вопросительно* [11: т. 14: 77], *ругательно* [11: т. 14: 94], *підозрительно* [11: т. 14: 79], *нарочно* [11: т. 14: 66], *осторожно* [11: т. 14: 107], *іменно* [11: т. 14: 143], *тайком* [11: т. 14: 27], *украдкою* [11: т. 14: 139], *около* [11: т. 14: 7], *однако* [11: т. 14: 137], *доселі* [11: т. 14: 142], *кромі* [11: т. 14: 9], *нежели* [11: т. 14: 66], *наоборот* [11: т. 14: 71], *будьтоби* [11: т. 14: 77], *прежде* [11: т. 14: 133], *если* [11: т. 14: 130], *понеже* [11: т. 14: 130] та ін.

Не поодинокими є й “мовні гібриди” – “фабриковані” лексеми (так звані “новоуковані слова”), що поєднували одночасно ознаки російської і власне української граматичної структури: *журчення* [11: т. 14: 8], *ублагородняти* [11: т. 14: 15], *познакомлення* [11: т. 14: 15], *поверховність* [11: т. 14: 16], *поступування* [11: т. 14: 17], *слідження* [11: т. 14: 17], *усмирення* [11: т. 14: 17], *уложення* [11: т. 14: 18], *розмишлювання* [11: т. 14: 18], *приряд* [11: т. 14: 22], *глянення* [11: т. 14: 26], *будучність* [11: т. 14: 26], *ділання* [11: т. 14: 27], *привидження* [11: т. 14: 32], *збудування* [11: т. 14: 34], *переступок* [11: т. 14: 43], *уневинятися* [11: т. 14: 43], *утрудження* [11: т. 14: 45], *двигнення* [11: т. 14: 44], *пересвідчення* [11: т. 14: 55], *уміркований* [11: т. 14: 125], *минушість* [11: т. 14: 125], *покріплення* [11: т. 14: 125], *освідчати* [11: т. 14: 130], *звиджувати* [11: т. 14: 131], *природолюбець* [11: т. 14: 131], *можність* [11: т. 14: 133], *безпеченство* [11: т. 14: 135], *зіссуття* [11: т. 14: 136], *доткнення* [11: т. 14: 136], *відділювати* [11: т. 14: 138], *узнання* [11: т. 14: 138], *передвчасний* [11: т. 14: 143].

У повісті “Петрії і Довбушуки”, отже, І. Франко апробував ранню модель літературної мови – модель не бездоганну, коли зважити на динаміку мовностилістичних метаморфоз тексту. Це свосвідний документ епохи, що засвідчив генезу Франкових поглядів на саме поняття стилю і відношення книжної мови до розмовної.

Мовну практику “язичія”, “закаменілості”, “заскорупілості”, “заскорузлості” та “задеревілості” [11: т. 16: 425] москвофільського письма І. Франко згодом дотепно пародіюватиме у незавершеному сатиричному творі “Сморгонська академія (Археологічна опись старолуба, рукопись)” (1878). Матеріалом до нього були факти із життя учнів бурси при москвофільському товаристві “Народний дім”. Текст ряснить архаїчними формами церковщини ледь не “археологічного” походження. Елементи “язичія” для характерологічного ефекту використано у ранніх нарисах збірки “Рутенці. Типи галицьких русинів із 60-тих та 70-тих рр. мин[улого] в[іку]” (“Молода Русь” (1878), “Патріотичні пориви” (1878)). В оповіданні “Куди діваються старі роки” (1883) І. Франко пародіює мову конкретної особи – наглядча бурси “Народного дому” “твердоруса” Палуха.

Вплив “язичія” на наступний великий твір І. Франка – незавершену повість “Гутак” – майже зведений до мінімуму. Поодинокі язичні слова (*небосклон*

[11: т. 16: 411], *товна* [11: т. 16: 390], *недовольность* [11: т. 16: 411], *наблюденія* [11: т. 16: 408], *шевелити* [11: т. 16: 412], *завидувати* [11: т. 16: 412], *заниматися* [11: т. 16: 408], *приніматися* [11: т. 14: 389], *гарячитися* [11: т. 14: 396], *розговорювати* [11: т. 14: 396], *утлий* [11: т. 16: 412], *лакирований* [11: т. 16: 409], *личний* [11: т. 16: 402], *іспідтишка* [11: т. 16: 406], *замітно* [11: т. 14: 403], *іменно* [11: т. 14: 100], *достаточно* [11: т. 14: 100]) та морфологічні форми (дієприкметники) трапляються інерційно, винятково у авторському мовленні. Місце “язичія” займає діалектна стихія. Як свідчить чистовий автограф, оформлений за правилами етимологічного правопису, роботу над текстом письменник розпочав, імовірно, 1876 року, одразу по виході “Петріїв і Довбушуків”. Події розгортаються на Дрогобиччині, у рідному селі І. Франка Нагуєвичах та його присілку Слободі. У “Повісті із громадського і родинного життя нашого народу” (саме такий підзаголовок у твору) І. Франко апробує нову модель мови, в основу якої закладає говірку рідного села. Природно, що після “язикових скоків” ранніх текстів І. Франко звертається до мови, яку знав і розумів найкраще. Мовний вакуум, що виник після відмови від строкатої “язичної практики”, мало компенсувати хоч і невироблене літературно, втім монолітне в своїй основі живе мовлення народу.

Література:

1. Бандрівський Д. Матеріали до діалектного словника Бориславського і суміжних районів Львівської області // Дослідження і матеріали з української мови. – К., 1961. – Т. IV.
2. Возняк М. Нариси про світогляд Івана Франка. – Львів, 1955.
3. Жилко Ф. Говори української мови. – К., 1958.
4. Жилко Ф. Мова Івана Франка (Лекція для студентів-заочників факультету мови і літератури). – К., 1949.
5. Лесюк М. “Язичіє” в художніх творах Івана Франка // Іван Франко – письменник, мислитель, громадянин. Матеріали Міжнародної наукової конференції. – Львів, 1998.
6. Матвіяс І. Діалектна основа мови в творах Івана Франка // Мовознавство. – 2003. – № 1.
7. Онишкевич М. Полонізми і діалектизми (бойкізми) та їх коментування в творах Івана Франка // Питання слов’янського мовознавства. – 1963. – Кн. 9.
8. Пура Я. Говори Західної Дрогобиччини. – Львів, 1958. – Ч. I.
9. Русанівський В. Історія української літературної мови. – К., 2001.
10. Сухий О. Галицькі москвофіли в оцінці Івана Франка // Іван Франко – письменник, мислитель, громадянин. Матеріали Міжнародної наукової конференції. – Львів, 1998.
11. Франко І. Зібр. творів: У 50 томах. – К., 1976–1986.
12. Франко І. Двоязичність і дволичність // І. Франко. Мозаїка: Із творів, що не ввійшли до Зібрання творів: У 50 томах / Упоряд. З. Франко, М. Василенко. – Львів, 2001.
13. Франко З. Мова творів Івана Франка // Курс історії української літературної мови. – К., 1958. – Т. 1.
14. Шевельов Ю. Внесок Галичини у формування української літературної мови. – К., 2003.
15. Щурат С. Перші літературні спроби Івана Франка // Іван Франко. Статті і матеріали. – 1949. – 36. 2.